

På embeds vegne. Kilder til dansk forvaltningshistorie 1750-1920. Red. ERIK NØRR og KARL PEDER PEDERSEN. Selskabet til Udgivelse af Kilder til Dansk Historie. Udgivet som Studie 9 i serien Stat – Forvaltning – Samfund. 463 s. ill. Kr. 225 indtil 1/4 1999. Derefter kr. 275

På sit årsmøde 1991 besluttede Kildeskriftselskabet at forsøge mere selektive udgivelser, der kunne fungere som en form for nøgle til benyttelse af kildegrupper, der eksisterede i så store mængder, at en komplet eller udtømmende udgivelse ikke kan komme på tale. Den foreliggende publikation udspringer af det forvaltningshistoriske projekt Stat – Forvaltning – Samfund, hvoraf følger, at de valgte kildegrupper er knyttet til dette projekt og dets deltageres forskningsområder og -interesser. Ialt er medtaget 103 kildetyper, som repræsenterer administrative kilder fra central-, regional- og lokaladministration. Margit Mogensen gennemgår centraladministrationen generelt samt folketællinger, Karl-Erik Frandsen Jordebøger og matrikler, Karl Peder Pedersen Amtsforvaltningen, Claus Rafner skatteforvaltningen, Ole Degn først toldforvaltningen og siden kirkeforvaltningen, Grethe Ilsøe rets-, politi- og fængselsforvaltningen, Erik Nørr skoleforvaltningen, Inge Bundsgaard og Erik Nørr fattigvæsenet og socialforvaltningen, Jørgen Mikkelsen sundhedsforvaltningen. Store og vigtige områder er udeladt, bl.a. den militære administration, udenrigstjenesten og Kommercekollegiet, hvilket vel både skyldes afhængigheden af det forvaltningshistoriske projekts emner og så et ønske om at vælge de kilder, hvor administrationen har direkte forbindelse til borgeren. Et stramt skema er fulgt konsekvent hele bogen igennem: kort præsentation af kildetypen, transskription af et eksempel, kommentarer til eksemplet med f.eks. forklaringer af specielle ord og vendinger, henvisninger til lovgrundlaget i form af forordninger, love, reskripter og bekendtgørelser, forslag til anvendelsesmuligheder, og sluttelig oplysning om hvor kildetypen findes. Desuden er der til hver kildegruppe kortfattede litteraturhenvisninger. Man fornemmer, at forfatterne har udvalgt eksempler, som er typiske og alligevel rummer en historie eller eksotisk krydderi. Hvad siger man til »Søe Cadet Schwartz, hvis Fader paa hans Døds Seng har aabenbaret at være af gammel Preussisk adelig Familie.« og som nu med held ansøger om at blive naturaliseret som dansk adel. Der gemmer sig mange gode historier her.

Lad det være sagt med det samme, at dette er en rigtig nyttig, særdeles kompetent gennemført og meget inspirerende bog, som ydermere sælges til rimelig pris. Jeg har selv læst den med stor fornøjelse og nytte, og både amatører og professionelle, der beskæftiger sig med arkivstudier i denne periode af Danmarks-historien, kan benytte værket med fordel. En helt speciel målgruppe er den studerende på sidste del i jagt på et specialeemne, som her vil kunne findes til overflod. Anbefales varmt.

Dan H. Andersen

EMANUELA BARELLAI: En dansk diplomat i Italien i 1800-tallet. Herman Schubart og Elise Wieling. Udgiverselskabet for Historisk Samfund for Fyns Stift, Odense 1998. I kommission hos Odense Universitetsforlag. 80 s., ill., kr. 118.

Baron Herman Schubart (1756-1832) var oprindelig officer, mens hans senere diplomatiske karriere førte ham til Dresden, Haag – hvor han blev gift med Jacoba Elisabeth Wieling – Madrid, og fra 1802 som gesandt til Napoli, året efter

med stillingsbetegnelsen »General intendant for de danske handelsanliggender i italienske havne, for Levanten og de Joniske øer«. En vurdering af hans indsats for det merkantile i de sidste år af den florissante tid er dog ikke det egentlige emne for denne biografiske skitse, der er centreret om Schubarts mange forbindelser med kunstnere og videnskabsmænd, der belyses med udgangspunkt i hans franske selvbiografi og breve i hans privatarkiv.

Ægteparret Schubart tog fra 1803 ophold i en villa i Montenero nær Livorno, hvor mange nød godt af stor gæstfrihed indtil baronessens død i 1814. Danske kunstnere som Bertel Thorvaldsen, C.W. Eckersberg og J.L. Lund hørte til dem, der direkte eller indirekte fik støtte, mens arkæologen P.O. Brøndsted var blandt de hyppigste gæster på Montenero – mange flere kunne nævnes. I 1819 fik Schubart sin afsked som handelsintendant, tiderne var ikke, hvad de havde været, men han gjorde i de følgende par år tjeneste som rejseselsager for tronfølgeren, Christian Frederik og dennes gemalinde under deres ophold i Italien og Frankrig. Derefter vendte den kosmopolitiske fynbo tilbage til sit udgangspunkt og levede den sidste halve snes år af sit liv på Sollerupgård nær Brahetrolleborg – søsteren Charlotte (1757-1831) var gift med Ernst Schimmelmann og søsteren Sybille (1753-1828) med J.L. Reventlow, så der var familierelationer i det fynske.

Forfatteren beklager i forordet nutidens ringe kendskab til Herman Schubart. Hertil må dog siges, at det er svært at undgå at støde på netop Schubart, hvis man på nogen måde interesserer sig for fremtrædende danske kunstnere og videnskabsmænd i begyndelsen af det 19. århundrede. Det vil fremgå af det første, det bedste navneregister. Men, at der ikke foreligger nogen stor, samlet biografi over den gavmilde baron, er korrekt. Denne lille bog med en del hidtil ukendt billedmateriale er naturligvis et skridt på vejen.

Anders Monrad Møller

VILHELM HOLST: Felttogene 1848, 1849 og 1850. Med et forord af Ebbe Kløvedal Reich. Strandbergs Forlag 1998, 228 s., ill., kr. 240.

Der er tale om en genudgivelse i anledning af et rundt år af skuespilleren Vilhelm Holsts i sin tid meget udbredte beretning om treårskrigen. Gengivelsen af det oprindelige titelblad fra 1852 fortæller, at den oprindelige typografi naturligvis var af en art, der nu ville skræmme mange potentielle læsere langt væk. Så den er moderniseret, men lykkeligvis er bogens originale ortografi bibeholdt, ligesom de mange træsnit – portrætter, situationer etc. er nydeligt gengivet.

Ved læsningen kan man meget vel få sine fordomme lidt forstyrret, eftersom Holst trods sin klart markerede nationale holdning fortæller forbavsende nøgternt og detaljeret om begivenhedernes gang. Kan hændes, at det hænger sammen med, at han selv deltog hele vejen igennem som frivillig og må have set mange »brave«, »kække« og »tapre« sætte livet til. Man kan derfor tilslutte sig Ebbe Kløvedal Reichs vurdering, at »Holst leverede en grundig, hæderlig og livligt fortalt historie« – men måske også af og til lidt vel grundigt og indforstået.

For mens Ebbe Kløvedal Reich i sit forord giver en udmærket introduktion ikke mindst til forfatterens person – Vilhelm Holst havde i en årrække været Det kongelige Teaters tiljublede førsteelsker – og mens man gerne finder sig i samme forords lidt unødvendige afsluttende hentydninger til aktuelt europæisk samarbejde, så svigter udgivelsen alligevel på et par punkter nutidens læser.

I 1852 har begivenhederne været så tæt på, at Holst kunne slippe afsted med

en meget detaljeret beretning uden yderligere kommentarer. Men dem kan man nok halvandet hundrede år senere have brug for. Og så er der de militære fagudtryk. Hvem ved i vore dage, hvad en Espingol er for noget? Eller en Peloton, Tirailleurild, Blænkerild, palisaderede Struber, Vedetkjæde og Piketter? Læseren må selv hente støtte i fremmedordbøger og leksika. Og er det måske at gå for vidt at kræve uddybende forklaringer på styrkemål, kommandoforhold og begivenhedsforløb, så kunne en simpel ordliste dog for små midler have været anbragt på de bagerste blanke sider.

Anders Monrad Møller

KLAUS PETERSEN: Legitimität und Krise – Die politische Geschichte des dänischen Wohlfahrtsstaates 1945-1973. Berlin Verlag Arno Spitz, Berlin, 1998.

»Legitimität und Krise« er en oversættelse til tysk af Klaus Petersens guldmedaljeafhandling i historie ved Københavns Universitet fra 1996. Titlen er ikke helt retvisende: Bogens emne er ikke en generel diskussion af det danske politiske systems legitimitet, men snarere en undersøgelse af, hvordan det, forfatteren kalder velfærdsstatsprojektet, opnåede almindelig politisk anerkendelse i tiden mellem 1945 og 1973.

Oversættelsen rejser spørgsmålet om afhandlingen har en form, der gør den tilgængelig for sit publikum, som må formodes at være tyske skandinaver og samtidshistorikere. Her er der efter min mening tre problemer, som kunne være løst forholdsvis let ved en mere gennemført redaktion.

For det første er bogen sat, så kapitlerne følger umiddelbart efter hinanden uden sideskift. Det er vanskeligt at overskue bogens disposition, og det havde været bedre at gøre kapitlerne til afsnit og de underliggende afsnit til kapitler. For det andet kan det selv for en indviet dansker være svært at holde rede på de mange lovgivningsinitiativer og vedtagelser, som forfatteren behandler i fremstillingen. En oversigt i skemaform i hvert kapitel eller afsnit havde været en stor hjælp. Endelig bringer forfatteren på forskellige steder tabeller over sociale udgifter og andre økonomiske og politiske data. De er som oftest relevante for fremstillingen, men vanskelige at bruge, fordi der ikke findes nogen samlet oversigt over tabeller og figurer.

Går man til indholdet, bemærker man allerede i titlen tre farlige begreber. Bogens overskrift er »Legitimitet og krise« med tilføjelsen »Den danske velfærdsstats politiske historie«, og Klaus Petersen skriver på side 31, at han anvender historikeren Jan Ifversens opfattelse af legitimitets- og krisebegreberne. Her henviser legitimitet til rammerne for politisk handling, mens en krise er udtryk for et politisk opgør med gældende rammer.

Et problem for den forståelse er, at fremstillingen med få undtagelser bevæger sig på det politiske eliteplan: Det er de politiske partiers ordførere og ledere, der fører ordet, suppleret med fremtrædende embedsmænd som Erik Ib Schmidt og Henning Friis. Man får ikke meget at vide om den brede befolknings syn på velfærdsstatspolitikken i perioden. Diskussionen af krisetendenserne omkring 1970 er også for kortfattet til, at man egentlig kan drage nogen konklusioner om en eventuel svækkelse af grundlaget for velfærdsstatens legitimitet.

Klaus Petersen benytter en definition af velfærdsstaten, som er lidt usædvanlig for de fleste historikere. På side 14-15 skriver han, at han ser velfærdsstaten som udtryk for en samfundsorden, hvor sociale sikringsystemer og offentlige tjenesteydelser er knyttet til en økonomisk politik, der er baseret på makro-

regulering og vækst. Lidt mere mundret kan man måske sige, at velfærdsstaten er en blanding af generel socialpolitik med et forebyggende sigte og keynesiansk økonomisk politik

Det vigtige i denne sammenhæng er, at Petersen i al fald i princippet har øje for velfærdspolitikkenes indtægtsside og dens betydning for udgiftssidens udvikling. Til gengæld gør han ikke helt så meget ud af dette perspektiv i selve fremstillingen, som introduktionen lægger op til: Læserne må nøjes med forholdsvis kortfattede diskussioner af f.eks. de »socialdemokratiske nationaløkonomers« aktiviteter i 1950'erne. Nogen egentlig problematisering af nationaløkonomernes rolle i den politiske udvikling kommer Petersen ikke frem til.

I praksis er »Krise und Legitimität« en forholdsvis traditionel, men yderst kompetent og grundig fremstilling af velfærdsstatens udvikling forstået som introduktionen af generelle socialpolitiske programmer mellem 1945 og begyndelsen af 1970'erne, idet Klaus Petersen også gør en del ud af udviklingen inden for uddannelses- og kulturpolitikken. Man kan dog spørge, om forbindelsen mellem Statens Kunstfond og f.eks. Arbejdsmarkedets Tillægspension er helt så klar, som han vil have læseren til at tro.

Skal man gå lidt mere principielt til værks, kan man desuden spørge, om det danske velfærdsstatsprojekt egentlig var så entydigt, som Klaus Petersen antyder, og om ikke en del af krisen på eliteniveauet omkring 1970 havde sit udgangspunkt i en konflikt mellem det, økonomer ville kalde allokering- og fordelingsaspektet i velfærdspolitikken.

Petersen ser Socialdemokratiet og en mindre gruppe af økonomiske eksperter som drivkraften bag velfærdsstatspolitikken, idet han dog også understreger de storpolitiske forlignings betydning for gennemførelsen af flere store nybrud. De borgerlige partier tillægges dog i det store og hele en blokerende eller forsinkende indflydelse på udviklingen.

Holder vi os til den socialdemokratiske tolkning, kan det være interessant at forsøge en sammenligning mellem de intentioner, Socialdemokratiet formulerede i »Fremtidens Danmark« i 1945, og de resultater, der forelå omkring 1970.

Jeg vil vove påstanden, at »Fremtidens Danmark« fremstår som mindre radikalt end den realiserede politik, når man ser på udgiftssiden, blandt andet fordi kun få kunne forudse den udbygning af social- og sundhedssektoren, som fandt sted fra midten af 1960'erne.

På den anden side blev styringen af den økonomiske udvikling og statens rolle i samfundet aldrig udbygget i det omfang, de keynesianske ambitioner lagde op til. Mon ikke økonomernes frustrationer over ikke at kunne få allokeringspolitikken til at virke og deres fornemmelse af, at fordelingspolitikken havde overtaget allokeringspolitikken plads på den politiske dagsorden, var med til at så frøene til den alvorlige konflikt inden for Socialdemokratiet, mellem de politiske partier indbyrdes og mellem politikere og embedsmænd, som kom til at dominere perioden frem til begyndelsen af 1980'erne?

Det er et relevant problem, hvis man vil fange velfærdsstatens økonomisk-politiske og socialpolitiske side, som der lægges op til i problemformuleringen. De interne konflikter i blandt andet Socialdemokratiet tenderer i denne fremstilling til at forsvinde i et postuleret overordnet projekt.

Som guldmedaljeafhandling er »Krise und Legitimität« et visitkort, der lover godt for forfatterens og velfærdsstatsforskningens fremtid. Som generel introduktion til dansk velfærds politik i efterkrigstiden efterlader den en hel del spørgsmål.

Jacob Christensen